

Over de grens

Illegale migratie,
transnationale loyaliteiten
en mensensmokkel

(Foto archief Agora)

Veel migranten komen met behulp van een toeristenvisum legaal Nederland binnen en verdwijnen daarna in de illegaliteit. Het enige wat ze nodig hebben voor zo'n visum is een uitnodiging van een familielid. Toch is er een groep die, ondanks de aanwezigheid van familieleden, niet deze voor de hand liggende route volgt, maar de dure en riskante weg van de mensensmokkel kiest. Willen zij zich hiermee wellicht minder afhankelijk maken van het vaak beknellende transnationale netwerk?

RICHARD STARING

De komst van het Turkse gezin Zorlu naar Nederland. In het voorjaar van 2001 controleert de politie op een parkeerplaats voor Zwolle een vrachtwagen. De chauffeur had die ochtend in Rotterdam een huiftrailer aangekoppeld. In het proces-verbaal dat de politie heeft opgemaakt, valt te lezen dat de chauffeur na een sanitaire stop een rondje om zijn vrachtauto liep, stemmen in de trailer hoorde en het dekzeil aan de achterzijde zag opbollen alsof er iemand aan de binnenkant van de trailer tegenaan stond. Na telefonisch overleg met zijn opdrachtgever besloot de chauffeur de politie te bellen. Politieagenten treffen, verborgen in de trailer, zes mannen, één vrouw en drie kinderen aan. Het blijkt om vijf illegaal in Nederland verblijvende Turkse vreemdelingen en één Turks gezin, de familie Zorlu, te gaan. Allen waren op weg naar Engeland, maar door mensensmokkelaars abusievelijk in een huiftrailer met als eindbestemming Duitsland geplaatst. In het notitieboekje van de pater familias van het Turkse gezin, treft de politie telefoonnummers van twee Turken en één Albaniër aan, die een half jaar later voor mensensmokkel en deelname aan een criminele organisatie worden veroordeeld. Het criminele samenwerkingsverband strekt zich uit van Turkije tot Nederland en Engeland. De leden vervoerden hoofdzakelijk Turkse Koerden vanuit Istanbul over land en verstoep in vrachtwagens naar Nederland, met als eindbestemming Engeland. Twee Albaniërs verzorgden het laatste en meest risicovolle deel van de reis: zij plaatsden de gesmokkelden in huiftrailers in de havens die vervolgens op de boot naar Engeland gezet werden.

Ook het aangehouden gezin Zorlu, een man van 39 jaar, een vrouw van 33 jaar en drie meisjes van respectievelijk 12, 10 en 6 jaar, wilde naar Engeland. Uit het in het politiedossier opgenomen gehoor bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst komt naar voren dat dit alevitsche, Koerdische gezin uit Oost-Turkije afkomstig is. Een groot deel van de familie woont al verspreid over West-Europa. De heer Zorlu heeft een broer die al 30 jaar in Duitsland woont, twee broers die 15 jaar in Frankrijk wonen, een stiefbroer die inmiddels 8 jaar in Engeland woont, drie zusters die in Turkije verblijven, een tante in Nederland en, tot slot, nog een zuster die 10 jaar in Londen woont. Om Turkije te verlaten zoekt de heer Zorlu contact met een mensensmokkelaar. De reis van het gezin Zorlu vanuit Turkije verloopt langzaam. Ze doen over de reis van Istanbul naar Den Haag al met al twee weken, verblijven onderweg noodgedwongen in verschillende 'safehouses' die door criminele organisatie beheerd worden en reizen verscholen en zonder reisdocumenten in tenminste vier verschillende vrachtauto's. Eenmaal in Nederland, mislukt de eerste poging om in een huiftrailer naar Engeland te gaan. Speurhonden leiden politieagenten naar hun trailer. Het gezin Zorlu vraagt vervolgens asiel aan. Over zijn keuze voor Engeland is de heer Zorlu tijdens het eerste IND-gehoor duidelijk: "Ik wilde naar Engeland omdat daar mijn broer en ook andere familieleden van mijn echtgenote verblijven. Ik vraag in Nederland asiel aan omdat ik daar ben aangehouden."

Binnen een week stappen de Zorlus echter opnieuw met hulp van de Albanese leden van het criminele samenwerkingsverband in een andere trailer. Deze reis eindigde, zoals hierboven beschreven in de omgeving van Zwolle.

De illegale komst naar Nederland en het initiële illegale verblijf van de familie Zorlu is in zekere zin niet opmerkelijk. Schattingen wijzen uit dat er jaarlijks tenminste tussen de 65.000 en 91.000 illegale vreemdelingen in Nederland verblijven. Evenmin is het opmerkelijk dat de Zorlus met hulp van mensensmokkelaars naar Nederland zijn gekomen. Salt en Hogarth waarde- ren in hun studie over mensensmokkel binnen Europa het aandeel migranten

dat op illegale wijze en met tussenkomst van mensensmokkelaars West-Europa is binnengekomen, op vijftien à dertig procent en voor asielzoekers zelfs tussen de twintig en veertig procent. Hesseling en Taselaar laten zien hoe de betrokkenheid van smokkelaars bij de binnenkomst van asielzoekers in Nederland varieert tussen de tien en zestig procent, al naar gelang het herkomstland. Onderzoek onder illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen laat eveneens zien hoe vooral afgewezen asielzoekers met hulp van smokkelaars naar Nederland zijn gekomen. Illegale vreemdelingen die deel uit maken van gevestigde migrantengemeenschappen blijken vooral met hulp van familie of vrienden te komen. Het gezin Zorlu is daarmee één van de velen die zich illegaal en met hulp van mensensmokkelaars in Nederland vestigen.

Er is echter één aspect dat de komst van het Turkse gezin Zorlu wel in een bijzonder licht plaatst. Zoals we hebben kunnen lezen, beschikten de Zorlus over familieleden in Duitsland, Nederland en Engeland. In plaats van zoals zovelen voor hen gebruik te maken van de ondersteuning uit het transnationale familiale netwerk, heeft het gezin Zorlu betaald voor de diensten van mensensmokkelaars om hun overkomst te realiseren. Maar welke redenen heeft de familie Zorlu om de hulp van naaste familieleden bij hun overkomst niet in te schakelen? Waarom hebben deze twee volwassenen zichzelf en hun drie jonge dochters overgeleverd aan mensensmokkelaars die hen tegen een forse prijs en met alle mogelijke gevaren van dien naar Engeland wilden vervoeren?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is het van belang te kijken naar hoe illegale vreemdelingen zich normaliter in Nederland vestigen, wat het belang van transnationale netwerken voor dit irreguliere migratieproces is en welke redenen illegale vreemdelingen aanvoeren om voor hun komst gebruik te maken van de diensten van mensensmokkelaars.

Grensoverschrijdende loyaliteiten

Voor mijn promotieonderzoek heb ik 52 illegaal in Nederland verblijvende Turken (in Turkse kringen ook wel 'toeristen' genoemd) van 1994 tot eind 2000 gevolgd. Sommige van deze 'toeristen' verblijven na al die jaren nog

steeds illegaal in Nederland, anderen zijn uitgezet of op eigen initiatief teruggekeerd, en weer anderen beschikken inmiddels over de vereiste verblijfsdocumenten. Om te kunnen begrijpen hoe illegalen een restrictief toelatingsbeleid kunnen omzeilen, hoe zij in de Nederlandse samenleving incorporeren en hoe zij hun illegale status om weten te zetten in een legale status, is het van groot belang de aandacht te richten op de transnationale netwerken waar zij deel vanuit maken. In alle fases van het migratieproces zijn deze nationale, grenzen overstijgende netwerken, die worden gevormd door Turken in Turkije en (il)legaal verblijvende migranten elders in de diaspora, de sleutel tot het begrijpen van dit irreguliere migratieproces.

De antropologen Basch, Glick-Schiller en Blanc-Szanton definiëren transnationalisme als een proces waarbij migranten via geografisch verspreide netwerken het herkomstland verbinden met verschillende vestigingslanden. Onder invloed van deze nationale grenzen overschrijdende netwerken nemen migranten beslissingen, ondernemen zij activiteiten en ontwikkelen zij identiteiten en loyaliteiten die hen met twee of meer samenlevingen verbinden. Deze netwerken vormen samen met de verschillende informele Turkse markten de Turkse transnationale ruimte waarbinnen de irreguliere kettigmigratie en het illegale verblijf zich afspelen. Binnen het nu ruim vier decennia durende Turkse migratieproces naar Nederland hebben zich langzamerhand informele markten ontwikkeld op de terreinen van immigratie, arbeid, huisvesting en financiën.

In de Nederlandse grote steden treffen Turkse nieuwkomers een ontwikkelde Turkse 'infrastructuur' met een (deels) informele Turkse woningmarkt, een informeel Turks leencircuit waar zij, mits voldoende kredietwaardig bevonden, geld kunnen lenen en een (informele) Turkse economie (met ondernemers en koppelbazen) waarin zij aan het werk kunnen. Maar in de eerste plaats kunnen potentiële migranten veelal rekenen op de grensoverschrijdende loyaliteiten van de vaak over West-Europa verspreide familieleden, vrienden en dorpsgenoten of, in financieel opzicht aanmerkelijk duurder, gebruik maken van de diensten van Turkse mensensmokkelaars met als

doel naar Nederland of zoals de familie Zorlu naar Engeland te reizen.

Als we de entree van Turkse 'toeristen' vergelijken met die van andere nationaliteiten valt het op dat zij relatief vaak over toeristenvisa beschikken. Twee van de drie Turkse 'toeristen' is de Europese Gemeenschap binnengekomen met in het paspoort een toeristenvisum voor één van de lidstaten en bijna de helft van de Turkse 'toeristen' passeert de Nederlandse grens met een geldig toeristenvisum. De meeste migranten zijn vanuit hun geboorteland direct naar Nederland gevlogen. "Ik werkte toen in Istanbul en van Istanbul ben ik met het vliegtuig hierheen gekomen. Mijn oom heeft me uitgenodigd en zo heb ik een visum gekregen. Hij heeft me ook opgehaald in Amsterdam en alles betaald, zonder daarvoor iets terug te verwachten. Als cadeau", vertelt één van hen.

Uitnodiging van familie

De meest gebruikelijke irreguliere manier voor Turken om zich in Nederland te vestigen is via een uitnodiging van legaal in Nederland verblijvende familieleden. Met deze garantstelling kunnen achterblijvers een toeristenvisum bemachtigen en vliegt men veelal naar Nederland om na het verlopen van het tijdelijke visum in de illegaliteit te belanden. Ook het gebruik van een toeristenvisum voor een ander West-Europees land om zodoende uiteindelijk toch in Nederland te komen, komt voor. De 35-jarige Moefti is hier een goed voorbeeld van. Hij verblijft inmiddels ruim acht jaar illegaal in Nederland en bezoekt geregeld voor een korte periode zijn gezin in Turkije. Drie broers van hem wonen eveneens in en rond Rotterdam en sinds een aanvraag van een van deze broers is mislukt reist Moefti via Duitsland. "Ik bel mijn oom vanaf hier (Rotterdam) op, hij stuurt een uitnodiging voor mij naar Turkije. Ik ga van hieruit op vakantie naar Turkije en daar ligt dan de uitnodiging waarmee ik naar het Duitse consulaat ga, mijn visum ophaal, en dan kan ik weer terug naar Nederland." Waar woont je oom? "Ik weet zijn adres niet." Vlakbij Nederland? "Ik geloof in Hamburg, maar ik weet het niet precies. Ik zie mijn oom dan ook niet. Hij stuurt mij alleen een uitnodiging. Ik vlieg dan naar Düsseldorf, en daarna kom ik weer hier." Waarom nodigt hij jou uit? Niet iedereen wil dat doen.

(Foto archief Agora)

“Omdat hij familie is, hij is de broer van mijn moeder.”

Gegeven de omvangrijke Turkse gemeenschappen in Duitsland is het relatief grote aantal ‘toeristen’ dat met een Duits toeristenvisum in Nederland terecht komt dan ook niet verwonderlijk. Het is vooral kenmerkend voor Turkse ‘toeristen’ om hun transnationale netwerk op een dergelijk instrumentele wijze in te zetten. Een belangrijke voorwaarde tot de hier beschreven arrangementen is de beschikbaarheid van familieleden of vrienden in andere West-Europese landen die tot een invitatie bereid en in staat zijn of die loyaal genoeg zijn om iemand in de auto mee te nemen, met alle risico’s van dien. Zeker de eerste generatie migranten geven te kennen achterblijvers in Turkije te willen ondersteunen, zij het op een selectieve manier.

De netwerken van veel legaal in Nederland verblijvende Turken zijn geografisch uitgestrekt en lopen via andere Europese landen naar Turkije en vice versa. Zij onderhouden op velerlei manieren levendige relaties met vrienden en familieleden in het herkomstland. Voor sommigen is Turkije ‘het oude vaderland’, voor anderen vormt het het spannende en deels onbekende geboorteland van hun ouders. Voor velen is het echter nog steeds of opnieuw een belangrijk referentiepunt

in hun dagelijkse leven. Deze oriëntatie gaat samen met een zekere loyaliteit ten opzichte van achterblijvers en een bereidheid hen in de komst naar Nederland te ondersteunen. Deze bereidheid tot het bieden van steun, kent echter wel zijn grenzen en is selectief van aard.

Naast de overwegend legale binnenkomst, reist een klein deel van de Turkse ‘toeristen’ naar Nederland zonder dat men over de benodigde reisdocumenten beschikt. Het gaat hier bijvoorbeeld om migranten die met familie na afloop van een vakantie verstoppt in de auto naar Nederland zijn meegerezen. Ook migranten die zich met de hulp van mensensmokkelaars in Nederland vestigen, vallen onder deze niet legitieme binnenkomst. Sommigen gebruiken mensensmokkelaars slechts voor een deel van de reis en combineren deze betaalde diensten met de ondersteuning door familieleden. Anderen, zoals het gezin Zorlu, vertrouwen voor de volledige reis op mensensmokkelaars.

Selectieve en begrensde ondersteuning

Illegale vreemdelingen geven verschillende redenen om voor hun komst gebruik te maken van mensensmokkelaars. Voor een deel hangt het gebruik van mensensmokkelaars samen met de afwezigheid van familieleden of vrienden

in Nederland of andere West-Europese landen. Lang niet alle migranten hebben familieleden of vrienden in Nederland. Vooral potentiële migranten afkomstig uit zogenaamde nieuwe asielmigratielanden als Iran, Irak, of Afghanistan ontbreekt het aan mensen die voor hen garant kunnen staan. Bij afwezigheid van familieleden is er dan ook niemand die hen uit zou kunnen nodigen. Daarnaast kunnen potentiële migranten die niet over identiteitspapieren beschikken ook niet in aanmerking komen voor een toeristenvisum. Voor anderen die de overheid uit vrees voor vervolging of hun leven ontvluchten, kan het zelfs gevaarlijk zijn een paspoort aan te vragen en de aandacht op zich te richten. Deze bereidwillige migranten komen op eigen gelegenheid of nemen tegen grote bedragen mensensmokkelaars in de arm om voor hen de overkomst te regelen. Gegeven deze redenering wekt het dan ook weinig verwondering dat vooral asielzoekers gebruik maken van mensensmokkelaars. Zij zijn vooral afkomstig uit nieuwe migratielanden, beschikken veelal niet over de noodzakelijke loyale contacten in Nederland en zijn gegeven de situatie waarin ze verkeren niet in staat identiteitspapieren op reguliere wijze te bemachtigen. Een tweede cluster van redenen om gebruik te maken van mensensmokke-

laars hangt juist samen met de aanwezigheid van een loyaal en ondersteunend netwerk van familieleden en vrienden. Het gaat hierbij voor een deel om illegale vreemdelingen die langdurig in Nederland verblijven en periodiek terug keren naar het herkomstland. Zij zijn vaak op allerlei manieren afhankelijk van de loyaliteit van hun netwerk, kennen de keerzijde van de ondersteuning die ze ontvangen en proberen door het inschakelen van mensensmokkelaars een te grote eenzijdige afhankelijkheid van het transnationale netwerk te voorkomen. Door daar waar mogelijk zelf de regie in handen te nemen, voorkomt men in elk geval een te grote eenzijdige afhankelijkheid van hun netwerk.

Een derde belangrijke reden om mensensmokkelaars in de arm te nemen, hangt samen met het selectieve en begrensde karakter van de ondersteuning vanuit de legale gemeenschappen. Lang niet elke legale landgenoot die in staat is om achtergebleven familieleden in de komst naar Nederland te ondersteunen, is bereid hier gehoor aan te geven. Legaal in Nederland verblijvende Turken ervaren de ondersteuning bij het migratieproces van achterblijvers als een grote verantwoordelijkheid.

Ondersteuning bij de reis naar Nederland impliceert voor hen veelomvattende ondersteuning op allerlei terreinen: huisvesting, arbeid, financiële steun.

De ondersteuning bij de overkomst is dan ook vrijwel altijd begrensd tot naaste familieleden en allermindst vanzelfsprekend. Bovendien ontgaat het ook de legale leden van allochtone gemeenschappen niet dat door restrictieve wetgeving de 'speelruimte' voor illegale vreemdelingen afneemt. Met name de formele beperkingen in de sfeer van arbeid, betekenen voor legale steunverleners extra verantwoordelijkheid voor hun illegale familielid. Een consequentie hiervan is een grote mate van selectiviteit in het ondersteunen van achterblijvers in hun komst naar Nederland en hun verdere illegale verblijf.

Naar welke factoren bij het gezin Zorlu een rol hebben gespeeld om van de diensten van mensensmokkelaars gebruik te maken, kunnen we slechts gissen. Het politiedossier meldt hier niets over. De reis die het gezin Zorlu

met mensensmokkelaars heeft ondernomen, illustreert echter wel de begrensde en selectieve ondersteuning vanuit het transnationale netwerk. De aanwezigheid van naaste familieleden in de landen van vestiging vormen voor achterblijvers geen garantie op een relatief eenvoudige en veilige reis over de landsgrenzen. Het zijn vooral de mensensmokkelaars die van deze selectiviteit profiteren.

Richard Staring is cultureel antropoloog en als universitair docent werkzaam bij de sectie strafrecht en criminologie aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Dit artikel is gebaseerd op zijn promotieonderzoek. Om redenen van privacy zijn de namen gefingeerd en is de hier weergegeven casus samengesteld uit informatie van verschillende zaken. Voor reacties: staring@frg.eur.nl

Literatuurselectie

- Basch, L., Ninan Glick Schiller, and Christina Szanton Blanc (1994). *Nations Unbound. Transnational Projects, postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Amsterdam, Overseas Publishers Association.
- Burgers, J. en G. Engbersen (red.) (1999). *De ongekende stad 1. Illegale vreemdelingen in Rotterdam*. Amsterdam: Boom.
- Engbersen, G., R. Staring, J. van der Leun, J. de Boom, P. van der Heijden en M. Cruijff (2002). *Illegale vreemdelingen in Nederland. Omvang, overkomst en uitzetting*. Rotterdam, RISBO.
- Engbersen, G., J. van der Leun, R. Staring en J. Kehla (1999). *De ongekende stad 2. Inbedding en uitsluiting van illegale vreemdelingen*. Amsterdam, Boom.
- Hesseling, R. en A. Taselaar (2001). 'Asielmigratie en mensensmokkel', *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(4): pp. 340-349.
- Salt, J. and J. Hogarth (2000). Part I. *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe. A Review of the Evidence*. In: F. Lackzo and D. Thompson (red.), *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe. A Review of the Evidence with Case Studies from Hungary, Poland and Ukraine*. Geneva: International Organization for Migration 2000.
- Staring, R. (2001). *Reizen onder regie. Het migratieproces van illegale Turken in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Het Spinhuis 2001.
- Staring, R. (1999). *Migratiescenario's. De overkomst van illegale migranten*. In: J. Burgers and G. Engbersen (red.), *De ongekende stad 1. Illegale vreemdelingen in Rotterdam*. Amsterdam, Boom: pp. 54-87.
- Staring, R. (1998). 'Scenes from a fake-marriage'. *Notes on the flip-side of embeddedness*. In: K. Koser and H. Lutz. (eds.), *New migration in Europe. Social constructions and social realities*. London, Macmillan: pp. 224-241.